

Тема 6. Спеціальні види кримінальних правопорушень у сфері гендерно зумовленого насильства

Торгівля людьми, примушування до шлюбу, сексуальна експлуатація та цифровий вимір ГЗН: кримінально-правовий аналіз статей 149, 151-2, 301, 302, 303 КК України

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО

Структура лекції

01

Примусові шлюби та торгівля людьми

Міжнародна та українська статистика, масштаб проблеми

03

Стаття 149 КК: торгівля людьми

Форми злочину, способи вчинення, поняття експлуатації

02

Стаття 151-2 КК: примушування до шлюбу

Склад злочину, об'єктивна та суб'єктивна сторони, кваліфікуючі ознаки

04

Статті 302, 303, 301 КК

Сексуальна експлуатація та цифровий вимір ГЗН

Масштаб проблеми: глобальна статистика примусових шлюбів

22M

Примусові шлюби

Людей у світі перебувають у стані примусового шлюбу — кожна 150-та людина на планеті (МОП, Walk Free, MOM)

68%

Жінки та дівчата

Складають понад 68% усіх жертв примусових шлюбів; у категорії дитячих шлюбів дівчата страждають у рази частіше

650M

Дитячі шлюби

Жінок у світі, чиє дитинство було перерване шлюбом до 18 років (ЮНІСЕФ)

12M

Нових випадків щороку

Кожні дві секунди ще одну дівчинку у світі примушують до заміжжя (ЮНІСЕФ)

Досвід Великої Британії: статистика FMU

Велика Британія — одна з небагатьох країн, що веде детальну публічну статистику через спеціальний підрозділ МЗС та МВС (Forced Marriage Unit).

300–800 звернень щороку

Офіційні звернення щодо надання допомоги у справах про примусові шлюби

~30% — неповнолітні

Близько третини жертв — особи віком до 18 років

Понад 90% — вивезення за кордон

Найбільша кількість справ пов'язана з вивезенням до Пакистану, Бангладешу, Сомалі

75% жертв — жінки

Проте близько 25% звернень надходить від чоловіків

Ситуація в Україні

Офіційна статистика примусових шлюбів в Україні **відсутня**. Водночас громадські організації, дослідники та ЗМІ підтверджують існування цього явища.

Групи ризику

- Примусові шлюби поширені серед **ромського населення України**
- З початком військової агресії РФ фіксуються випадки примусових шлюбів військових з жінками з **окупованих територій**
- Внутрішньо переміщені особи (ВПО) перебувають у підвищеній зоні ризику

Торгівля людьми: глобальна статистика

27.6M

Жертв у світі
Перебувають у стані примусової
праці або сексуальної
експлуатації (UNODC, МОП 2024–
2025)

\$236B

Нелегальний прибуток
щороку
— зріс на 37% з 2014 року. Одна з
найприбутковіших галузей
транснаціональної злочинності

1/4

Дітей серед жертв
Майже кожен четвертий
виявлений потерпілий — дитина
(~30 000 офіційно
ідентифікованих дітей)

📄 **TIP Report 2025:** Сексуальна експлуатація залишається найбільш виявленою формою. 2025 рік — рекордний за кількістю вербувань через Telegram, TikTok та застосунки для знайомств.

Торгівля людьми в Україні: дані 2025 року

За звітами Офісу Генерального прокурора України та МОМ:

+47,1%

Зростання виявлених фактів торгівлі людьми у 2025 р. порівняно з 2024 р. Зареєстровано **162 кримінальні провадження** за ст. 149 КК

113 потерпілих

Офіційно визнані: **77 жінок** та **16 дітей**. За оцінками МОМ — реально понад 200 осіб на рік

30% — ВПО

Понад 30% жертв — внутрішньо переміщені особи, уразливі через втрату дому та роботи

Польща, Україна, Німеччина

Найпоширеніші країни трудової експлуатації українців

Примушування до шлюбу: склад злочину

Санкція ч. 1

Арешт до 6 місяців, або обмеження волі до 3 років, або позбавлення волі до 3 років.

Санкція ч. 2 (кваліфікований склад)

Обмеження або позбавлення волі до 5 років при:
повторності; змові групи осіб; вчиненні щодо особи, яка не досягла шлюбного віку; щодо двох і більше осіб.

Об'єкт злочину

Воля, честь і гідність особи у сімейних відносинах. Згідно зі ст. 24 СК: шлюб ґрунтується на **вільній згоді** жінки та чоловіка; примушування не допускається.

Суб'єкт

Загальний. Зазвичай — особа, яка має сімейну владу над потерпілою (батько, дід, мати). Злочин вчиняється лише **умисно**.

Форми примушування до шлюбу (ст. 151-2)

Поняття «примушування» охоплює фізичне насильство, погрозу його застосування, шантаж, погрозу знищити майно або розголосити таємні відомості. Злочин у формах 1–4 є закінченим з моменту застосування сили; у формі 5 — з моменту вчинення дій щодо спонування (шлюб не обов'язково має бути укладений). Стамбульська конвенція (ст. 37) зобов'язує криміналізувати обидві форми.

Торгівля людьми: об'єктивна сторона

Об'єкт — свобода (воля), честь або гідність особи. Предмет — людина (не труп, не органи). Злочин може виражатись у шести альтернативних формах:

Торгівля людиною

Незаконна угода з передачі/ одержання людини (купівля- продаж, дарування, оренда тощо)

Вербування

Досягнення добровільної або вимушеної домовленості про подальшу експлуатацію

Переміщення

Зміна місця перебування особи (у т.ч. всередині країни)

Переховування

Обмеження фізичних контактів особи з іншими, у т.ч. примусове позбавлення волі

Передача / одержання

Перехід контролю над людиною від однієї особи до іншої

Способи вчинення торгівлі людьми

Для форм вербування, переміщення, переховування, передачі та одержання обов'язковим є один із таких способів:

Обман / зловживання довірою

Неправдива інформація про працевлаштування, умови праці, характер діяльності. Зловживання довірою родичів, друзів, опікунів.

Шантаж

Погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти у таємниці (факти з минулого чи теперішнього життя).

Уразливий стан

Фізичні/психічні властивості або тяжкі обставини (борги, безробіття, відсутність житла), що обмежують здатність чинити опір.

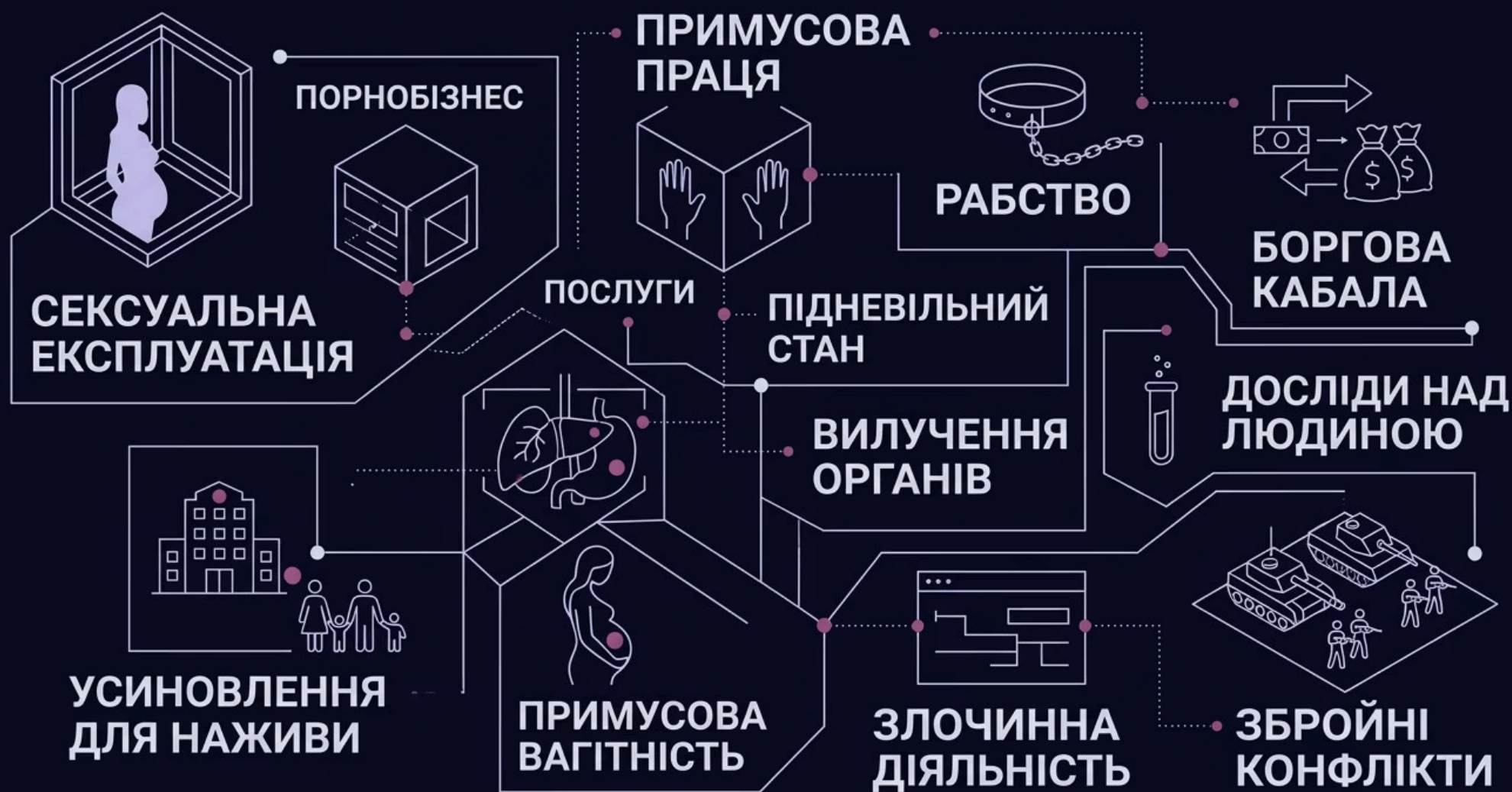

Підкуп третьої особи

Пропозиція або надання вигоди особі, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

📄 Щодо **малолітніх та неповнолітніх**: відповідальність настає **незалежно** від застосування будь-якого із зазначених способів (примітка 3 до ст. 149 КК).

Поняття експлуатації людини (примітка 1 до ст. 149 КК)

Перелік видів експлуатації не є вичерпним, що дозволяє застосовувати норму при виникненні нових форм. Сексуальна експлуатація — використання особи для задоволення сексуальних потреб третіх осіб або примусового задоволення власних потреб.

Кваліфіковані склади торгівлі людьми

Частина 2 ст. 149 КК — від 5 до 12 років

- Щодо неповнолітнього (14–18 років)
- Щодо кількох осіб
- Повторно або за попередньою змовою групи осіб
- Службовою особою з використанням службового становища
- Особою, від якої потерпілий залежав матеріально
- З насильством, не небезпечним для життя/здоров'я

Частина 3 ст. 149 КК — від 8 до 15 років

- Щодо малолітнього (до 14 років), у т.ч. батьками, усиновителями, опікунами
- Організованою групою
- З насильством, небезпечним для життя/здоров'я
- Якщо спричинили тяжкі наслідки (смерть, самогубство, втрата органу, зараження ВІЛ тощо)

Злочинні схеми: торгівля дітьми через сурогатне материнство

Значного поширення набули схеми підшукування жінок із небажаною вагітністю та іноземців, які бажають «придбати» дитину. Злочинці маскують дії під процедуру сурогатного материнства, фальсифікуючи документи про перенесення ембріона (ст. 123 СК). Іноземці приїжджають лише для розрахунку та забирання дитини.

Інша схема — юридичне закріплення батьківства за іноземцем на підставі заяви матері (ст. 125 СК) з подальшим вивезенням дитини за кордон. Незаконні угоди щодо дітей охоплюються поняттям торгівлі дітьми **незалежно від мети** (Факультативний протокол до Конвенції про права дитини).

Кримінально-правова протидія сексуальній експлуатації

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти -

караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені з метою наживи або особою, раніше судимою за це кримінальне правопорушення, або вчинені організованою групою, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, -

караються позбавленням волі на строк від двох до семи років.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із залученням малолітньої особи, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство -

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо кількох осіб або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, -

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка до ст. 303: 1. Під сутенерством у цій статті слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

2. Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Цифровий вимір ГЗН: порнографія та кіберзлочинність

Ч. 1 ст. 301

Ввезення, виготовлення, зберігання, збут порнографічних предметів з метою розповсюдження, а також примушування до участі у їх створенні — штраф або обмеження волі до 3 років

Ч. 2 ст. 301

Ті самі дії щодо кіно-, відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру; збут або розповсюдження серед неповнолітніх — до 5 років

Ч. 3 ст. 301

Повторно, за попередньою змовою групою осіб або з доходом у великому розмірі — 3–7 років з позбавленням права займатися певною діяльністю

Кіберторгівля: нові виклики 2025 року

Тенденції TIP Report 2025

2025 рік став **рекордним** за кількістю вербувань через соціальні мережі та месенджери:

- Telegram
- TikTok
- Застосунки для знайомств

Форми цифрової експлуатації

- Вербування жертв через фейкові оголошення про роботу
- Виготовлення та розповсюдження CSAM (матеріалів сексуального насильства над дітьми)
- Примушування до участі у створенні порнографічного контенту (ст. 301 КК)
- Шантаж інтимними зображеннями (sextortion)

Зв'язок із ст. 149 КК

Кіберзлочини нерідко є першим етапом схеми торгівлі людьми — вербуванням через цифрові платформи.

Порівняльна таблиця санкцій

Стаття КК	Діяння	Основний склад	Кваліфікований склад
Ст. 151-2	Примушування до шлюбу	До 3 років	До 5 років (ч. 2)
Ст. 149	Торгівля людьми	3–8 років	До 15 років (ч. 3) + конфіскація
Ст. 302	Місця розпусти, звідництво	До 2 років	До 10 років (ч. 4, малолітній)
Ст. 303	Сутенерство, втягнення у проституцію	3–5 років	8–15 років (ч. 4) + конфіскація
Ст. 301	Порнографічні предмети	До 3 років	3–7 років (ч. 3)

Ключові висновки лекції

- Масштаб проблеми є глобальним
27,6 млн жертв торгівлі людьми, 22 млн — у примусових шлюбах.
Україна у 2025 р. зафіксувала зростання на 47,1%.
- Чітке розмежування складів злочинів
Ст. 151-2 — лише примус до шлюбу; ст. 149 — вербування/
передача з метою експлуатації. Принцип non bis in idem
виключає подвійну кваліфікацію.
- Уразливий стан — ключова категорія
Згода, отримана внаслідок використання уразливого стану, не
виключає кримінальної відповідальності.
- Цифровий вимір набуває критичного значення
Ст. 301 КК та кіберторгівля — нові виклики, що потребують
оновлення правозастосовної практики.

